

ב. הנכנס לסעודת קבע; רבי יצחק אמר: חולץ תפיליו ואח"כ נכנס. ורבי חייא אמר: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו. עד מתי – אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה.

לאכילת עראי אין צריך לחלוץ תפלין (או"ח מ,ח). ובספר שלחן שלמה נסתפק שמא מי שדרכו להניח בשעת ק"ש ותפילה ולא כל היום, צריך להסירן (מובא במשנ"ב שם). ושיעור אכילת עראי נראה שהוא כביצה פת ולא יותר (משנ"ב שם).

ג. ההולך לישון ורוצה לשמור על תפיליו (ואין לו מקום אחר לשמור מעכברים או מגנבים. כ"מ בגמרא) – לא יניחן תחת מרגלותיו (ולא כנגד צדו. תר"י), אלא תחת מראשותיו, בין כר לכסת, אבל לא כנגד ראשו (ר' ירמיה; רבא). או מניחן בכיס או קושרן בכילת המטה וכדו' באופן שהתפלין בולטים חוץ למטה ולא פנימה. שמואל התיר אפילו אשתו עמו. והשיבו על דבריו מהברייתא שאין מותר כשאשתו עמו אלא על מקום גבוה או נמוך ג' טפחים. ואעפ"כ רבא הורה למעשה כשמואל.

וכן הורו הגאונים. ובמקום שאשתו עמו – צריך שיהיו כלי בתוך כלי. ודי בכלי אחד שנותנו בין כר לכסת והרי כאן שני כיסויים (עפ"י ראשונים. והרמב"ם לא חילק אם אשתו עמו אם לאו, ובכל ענין מצריך כלי בתוך כלי. תר"י).

לט. א. אלו הנהגות צניעות ודרך ארץ בבית הכסא ובסעודה, מובאים בסוגיא?

ב. האם מותר לצור מעות בסודר שצר בו את התפלין?

א. מבואר בגמרא בישוב סתירת הברייתות, שהנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו – מגלה לאחוריו טפח ולא יותר, ולפניו – באיש טפחיים, משום קילוח מי רגלים. ובאשה לא כלום (רש"י. והרו"ה מפרש להפך). וכשנפנה לקטנים – אינו מגלה לאחוריו כלל.

ולענין מעשה, לא יגלה עצמו יותר מן הצורך (עפ"י שו"ע הגר"ז ג,א; טוב ראייה). ע"ע להלן סב.

הרוצה ליכנס לסעודת קבע, (וגנאי הוא שיצטרך לנקביו באמצע הסעודה (רש"י). וגם משום רפואה. ריטב"א עפ"י שבת מא.), מהלך עשר פעמים ארבע אמות, או ארבע פעמים עשר אמות.

ב. הצר תפלין בסודרו; אם לא הזמינו לכך (= שלא ייעדו להיות סודר של תפלין באופן קבוע) – מותר לצרור בו מעות. הזמינו – אסור.

הזמינו ועדיין לא צר בו; לרב חסדא מותר, שסובר הזמנה לאו מלתא היא (וכן הלכה, שכן היא גם דעת רבא בסנהדרין). ולאביי – אסור.

(עוד בפרטי דיני הזמנה – ע' בסנהדרין מז-מח).

דף כד

מ. א. שנים הישנים במטה אחת – מה דינם לענין קריאת שמע?

ב. האם עגבות יש בהן משום ערוה? ומה דין השיער שבמקום הערוה?

ג. אלו דברים נחשבים 'ערוה' באשה, ולמאי נפקא מינה?

ד. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה – כיצד יקרא קריאת שמע?

ה. המהלך מבואות המטונפות – מה דינו לענין קריאת שמע, ומה הדין לענין הרהור בדברי תורה?

א. שנים שהיו ישנים במטה אחת – זה יחזיר פניו ויקרא וזה יחזיר פניו ויקרא. ואעפ"י שעגבותיהן נוגעות זו בזו – אין בעגבות משום ערוה. אבל ללא החזרת פנים – אסורים, משום נגיעת אברי הערוה.

א. גם באופן המותר, צריכים להוציא ראשיהם חוץ לכיסוי בשעה שקוראים. ולמאן דאמר לבו רואה את הערוה – אסור, צריכים לחצוץ בבגד בין הלב לערוה (עפ"י תוס').

ב. ללא החזרת פנים, כתב המשנ"ב (מהפמ"ג) שאסורים לקרוא אפילו אינם נוגעים זה בזה. והיינו אפילו ראשם חוץ לטלית ויש הפסק בין הלב לערוה. והחזון-איש תמה על דין זה.

לדעת שמואל התיירו זאת בין באשתו בין בכל אדם [אלא שהדבר שנוי במחלוקת תנאים בברייתות]. ולדעת רב יוסף לא התיירו אלא באשתו שהיא כגופו, אבל באחרים – לא יקרא אא"כ טלית מפסקת ביניהם. משמע בגמרא שרב אשי נקט כרב יוסף. וכן פסק הרי"ף.

ובעלי התוס' פסקו כפי הברייתא האוסרת ללא חציצה בטלית (ממתניהם ולמטה) בין באחר בין באשתו, דלא כשמואל ודלא כרב יוסף.

ובבבנו ובני הקטנים – מותר לכולי עלמא. עד כמה נחשבים קטנים? רב חסדא אמר: תינוקות בת שלש שנים ויום אחד ותינוק בן תשע שנים ויום אחד. ויש אומרים: תינוקות בת י"א שנה ויום אחד ותינוק בן י"ב ויום אחד, בכדי שיגיעו ל'שדים נכוננו ושערך צמח'.

וכן הלכה. ואם הגיעו לי"ב שנים בתינוקות וי"ג בתינוק, אסור אפילו לא הגיעו לידי סימנים אלו (רמב"ם ק"ש ג, יט; רבנו יונה ורא"ש).

ב. אמר רב הונא: עגבות אין בהן משום ערוה. וסייעו דבריו מההלכה דלעיל. [ועל כן יכולה אשה לישב ולקצות חלתה ערומה (אעפ"י שערום אסור לברך) – מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע (אבל האיש אסור מפני שערוותו בולטת), ואעפ"י שעגבותיה מגולות].

א. דוקא יושבת, אבל עומדת אסור (פוסקים).

ב. להלכה נחלקו הפוסקים, ויש סוברים שעגבות יש בהן משום 'ערוה'. ויש להחמיר לכתחילה (עפ"י משנ"ב עד סק"ז, רד סק"ז. וע' חזו"א טז, י. ובריטב"א כאן כתב שאעפ"י שעגבות אין בהן משום ערוה, אסור לקרות כנגדן ק"ש. וצ"ב).

רב מרי שאל לרב פפא: שער (זקן התחתון (רש"י) של איש. שו"ע הגר"ז עה, ה) היוצא בבגדו – מהו (האם נחשב ערוה לקרוא כנגדו). ואמר לו 'שער שער' (כלומר מה בכך).

אם כים הביצים נראה – אסור (פמ"ג. מובא במשנ"ב עה סק"ט. וע' חזו"א טז, י).

ג. א"ר יצחק: טפח באשה (במקומות הרגילים להיות מכוסים. ראשונים) – ערוה.

ובארו כלפי מה הדבר אמור – לאיסור קריאת שמע מול הערוה, ובאשתו. אבל לענין הסתכלות – כל המסתכל באצבע קטנה של אשה [ונתכוין להנות. רמב"ם איס"ב כא, ב] כאילו נסתכל במקום התורף (לכך מנה הכתוב תכשיטים שבהוץ עם תכשיטים שבפנים – בענין כפרת הרהור עבירה שנסתכלו בבנות מדין).

א"ר חסדא: שוק באשה – ערוה (גלי שוק עברי נהרות. תגל ערותך...).

נחלקו פוסקים בחלק הרגל שמתחת לברך; יש אומרים שתלוי הדבר במנהג המקומות, ויש אסורים (ע' משנ"ב; חזו"א; שבט הלוי ח"א א; קו"א שם א; ח"ה עה, ב).

אמר שמואל: קול באשה – ערוה (כי קולך ערב ומראיך נאווה).

א. קול אשה פנויה – אין הדבר מוסכם באחרונים, ואולם לענין קריאת שמע, אסור לכל הדעות (עפ"י יביע אומר ח"א ו, ד. ומשמע שם שנוטה לאיסור. וסתם פנויות שבזמננו נדות הן, ודינן כדין ערוה לכל דבר).

ב. כשאינו רואה אותה ולא מכירה; בשו"ת יביע אומר (ח"א ו) הביא ממהר"ם שיק להתיר. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג קפ) כתב שאסור, ולא דיבר מהר"ם שיק אלא בדיבור כשאילת שלום, אך לא בקול זמרה.

וכן דנו הפוסקים כשזומע קולה דרך מכשיר חשמלי – ע' חילוקי דינים ביביע אומר שם ובשבט הלוי ח"ג קפא; ברכת חיים כ, ו-ט.

ג. בשו"ת שבט הלוי (ח"ג יד) כתב להחמיר גם בנאומים, בפרט שלא בעניני מצוה, כיון שבמשך הנאום דרכה להנעים בקולה וכדו'.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ה יב, ג) נראה שמותר מן הדין לאשה למסור שיעור באקראי בפני גברים ונשים, ובתנאי שיהא נעשה באופן הצנוע ביותר, ותהא יושבת בשעת אמירת השיעור ולא תעמוד.

ד. קול הרגיל בו – אינו ערוה, ואפילו באשת איש. ואעפ"כ אסור לכוין להנות מדיבורה (שו"ע ואחרונים או"ח עה, ג). משמע בפוסקים שהכוונה היא לסוג קול שגתתי, כגון דיבור בעלמא. אבל זמר אסור בכל אופן. ואולם אם יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים על לב אליו – מותר. שו"ע הגר"ז עה, ו עפ"י תר"י).

ה. קרא קריאת שמע לקול זמר של אשה – חוזר וקוראה בלא ברכות (עפ"י משנ"ב עה סקט"ז. וע' אשי ישראל נה הערה קי שהקשה מאי שנא מהיה לבו רואה את הערה שחוזר וקורא בברכותיה).

א"ר ששת: שער באשה – ערוה (שערך כעדר העוים).

דוקא בשער נשים שדרכן לכסות ראשן ולא בכגון שער בתולות (רא"ש). ונשים נשואות המגלות שער שלא כדין – המשנ"ב (ועה סק"י) פסק לאסור לקרות כנגדן. וכן פסק החזו"ן-איש (טז, ח). ויש מקלים בזה (בן איש חי פרשת בא יא; ערוך השלחן עה), כיון שהנשים שבאותו מקום דרכן בכך. (וכ"פ בילקוט יוסף. וע' גם באור לציון ח"א או"ח י). וכן הגר"מ פיינשטיין (באו"ח ח"א מב ח"ג כג) כתב שבשעת הדחק יש לסמוך על זה אלא שיש ליראי ה' להחמיר להפוך פניהם לצד אחר, וכשא"א – יעצמו עיניהם.

וגם לדעה ראשונה – כתב החזו"א (סוסי"ט): 'אפשר לצדד להקל בזמן הזה להגיד תוכחה ברבים ולהזכיר דברי חז"ל אף שיש פרועות ראש כנגדו, ומשום עת לעשות, וגם אפשר לסמוך על דעת הר"י דכיון שאינו משים לבו מותר'.

וכנגד נכריות שאינן מוזהרות בכיסוי שערן, החיי-אדם הסתפק בדבר. ובכף החיים (עה, טז) אסר, אך יש לומר שבארצות שדרכן בגילוי – מותר (הגהות איש מצליח).

א. כל אלו נחשבים 'ערוה' הן לענין איסור הסתכלות הן לקריאת שמע כנגדם (רש"י, רד"ה). ודעת הרי"ף והרמב"ם שאין איסור קריאה כנגד שער. וע' גם ברא"ש.

ב. לגבי האשה עצמה – אין אלו נחשבים 'ערוה', וכמו ששנינו האשה יושבת ערומה וקוצה חלתה (ראשונים). והכרעת האחרונים שהוא הדין לגבי אשה אחרת מותר (עפ"י משנ"ב עה סק"ח ועוד).

ג. לדעת השלחן-ערוך מועילה עצימת עינים כנגד ערוה, לאמירת דבר שבקדושה. והמגן-אברהם והט"ז ועוד אוסרים. וכן פסק במשנ"ב שאסור לומר כנגד ערוה גם בעצימת עינים או בלילה או בעיוור, אלא אם כן יחזיר פניו. ואף כשהערוה נמצאת ברשות אחרת, הדעות חלוקות בדבר. ואם הערוה מכוסה בדבר שקוף, לדעת הכל מועילה עצימת עינים.

ולענין טפח מגולה באשה שדינו כערוה – יש מתירים בעצימת עינים אף ללא החזרת פנים [אף אם ננקוט לאסור בערוה ממש], אם נזהר מלראות כלל. ונראה שיש לסמוך על זה כשאי אפשר בענין אחר (עפ"י משנ"ב עה ס"ק א, כה, כט). וכן מובא בחזו"א (טז, ז), שמועילה עצימת עינים לענין טפח באשה. ולא דוקא עצימתם אלא גם החזרת מבטו מועילה, כל שאין העין מרגשת (שם). וכיו"ב כתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח ח) אודות מסדרי חופה וקדושין, שאם אי אפשר להסב לצדידן, מותר להם לברך בעצימת עינים).

וכיסוי העינים בבגד וכדומה – כתב החזו"א (טז, ז), שאינו מועיל אלא כעצימת העינים. הלכך אין מועילה עצימת עינים אף כאשר הוא מרכיב משקפים. אדם קצר רואי – כתב בשו"ת אור לציון (ח"א או"ח ט) שנראה שמשער לפי אדם בינוני, ודלא כפי שמשמע בפשטות מדברי הבאור–הלכה שכל שאינו רואה בעצמו מותר, שהרי במה גרע מסומא שמשער לפי אדם בינוני.

ד. היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא ראשו מפני הצנה – חוצץ בטליתו על צוארו וקורא (ואין לחוש לכך שלבו רואה את הערוה). ויש אומרים: על לבו, כי לבו רואה את הערוה – אסור.

כן פסקו הרי"ף והתוס' והרא"ש, לאסור. ודעת רש"י ורבנו שמעיה להתיר (ע"ע בתוס' שבת י. בשם מחו"ו, ובמלא הרועים ושאר מפרשים שם).

ומועילה הפסקה בין לבו לערוה ע"י חיבוק גופו בזרועותיו (תו"י בשם רבני צרפת).

ה. המהלך במבואות המטונפות; לדעת רב הונא בשם ר' יוחנן (ויש אומרים: רבה בר בר חנה בשם ריב"ל), מניח ידו על פיו וקורא. ולדעת רב חסדא לא יקרא. ואפילו אם היה קורא – פוסק. ואף ר' יוחנן לא התיר אלא למהלך, אבל אסור לעמוד שם ולהרהר בדברי תורה. ולכן אסור לתלמיד חכם לעמוד במקום הטונפת, שאי אפשר לו בלא הרהור בדברי תורה.

א. הלכה כדברי האוסר, שהמהלך במבואות מטונפות צריך להפסיק קריאתו, וכשיצא משם חוזר למקום שפסק ולא לראש, אפילו שהיה כדי לגמור את כולה (שו"ע או"ח פה, א). ויש אומרים שחוזר לראש אם היה כדי לגמור את כולה, כיון שאינו ראוי לקרוא באותו מקום (כן נקט הרמ"א שם לעיקר. וע' אגרות משה (או"ח ח"ה ד עמ"ו) שצדד שבפרשה שהפסיק בה, אם בראשונה אם בשניה, משערים כדי לגמור אותה פרשה בלבד).

ב. איסור הרהור במקומות מטונפים, יש אומרים שמחלוקת הראשונים היא אם אסור הדבר מהתורה או מדרבנן (עפ"י נשמת אדם ג, ב). וע' פמ"ג פתיחה כוללת סוף חלק ה שצדד שהוא מדרבנן, וכן סתם במהרש"א מהדו"ב שבת מ:).

ג. בירושלמי נחלקו אמוראים האם מותר להרהר בבית הכסא. יש מפרשים שמדובר לאונסו, והמחלוקת היא האם מחויב לדחוק עצמו ולדחות הרהורו אם לאו. וי"מ המחלוקת בהרהור מרצון (ע' ברכי יוסף פה, א).

מא. א. האם מותר לתלות תפלין?

ב. מה דין גיהוק ופיהוק בתפילה, עיטוש, רקיקה, התעטפות ותיקון הבגד, והשמעת קול?

א. לפי תירוץ אחד בגמרא, מותר לתלות התפלין כאשר הקציצה מונחת על היתד והרצועה תלויה למטה אבל להפך אסור. [דורשי חמורות אמרו והיו חייך תלאים לך מנגד – זה התולה תפיליו]. ואיבעית אימא בשניהם אסור, ורבי שתלה תפיליו – כשהיו נתונים בתוך כיסם, שאינם צריכים הנחה כספר תורה. הלכה כ'אבעית אימא'. (רי"ף).

ב. המגהק והמפהק בתפילתו – הרי זה מגסי הרוח (ומגונה הוא. רמב"ם תפלה ד, יא). ודוקא ברצון אבל לא לאונסו. והמפהק (לאונסו) יניח ידו על סנטרו (שלא תראה פתיחת פיו).

התעטשות שלמטה – אסורה (שמור רגלך... כנ"ל. והמתעטש בתפלתו סימן רע לו. ויש אומרים: ניכר שהוא מכוער (גם כשאינו משמיע קול. עפ"י מג"א. וי"ח). בקש להתעטש – מרחיק לאחוריו ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל. ואומר: 'רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו ובאחריתנו רמה ותולעה'. ומתחיל ממקום שפסק. כתבו הפוסקים שעתה אין אומרים זאת, כיון שלא נהגו להרחיק ולהתעטש כשמתפללים בציבור. ומכל מקום טוב להרהר בלבו.

המתעטש מלמעלה – סימן יפה לו [כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושים לו נחת רוח מלמעלה]. הרק בתפילתו – כאילו רק בפני המלך. ואם נודמן לו רוק – מבליעו בטליתו. ואם טלית נאה – מבליעו באפרקסותו. ואם איש אנין בדעתו הוא – ישליכו (בידו. רמב"ם תפלה ד, יא) לאחוריו (כדי שלא יצטער בתפילה ונמצא טרוד. שם).

ואם אי אפשר להשליך לאחוריו – יכול לירוק אף לשמאלו כיון שעושה כן מפני ההכרח (תר"י עפ"י ירושלמי. ונחלקו הפוסקים מהו 'שמאלו').

נפלה טליתו – אין להתעטף בה בתפילה. אבל ממשמש בבגדו. (רש"י פרש: להעביר כינה העוקצתו. ואפילו במקום השחי והערוה, אם כינה עוקצתו (ריטב"א; מאירי). ותוס' פרשו: לתקן הבגד שלא יפול מעליו).

א. בתר"י משמע שגם אם יישאר בגילוי הראש ממש, אין לו להרים טליתו שנפלה. ואולם באגרות משה (או"ח ח"ד מ"ד) צידד שבאופן זה צריך להפסיק כדי לכסות את ראשו, כי כיום תפילה בגילוי הראש אסורה באיסור תורה של 'ובחוקותיהם לא תלכו'. וצידד שם עוד שאף באונס גמור אם התפלל כן תפלתו תועבה. ו'צ"ע לדינא'.

ב. בדברי הגהות מיימוניות (תפלה ד אות ט) משמע שאפילו נפלה הטלית מעל הראש אין לעטף בה ראשו בתפילה. ואולם בשו"ע (צו, ד) משמע שכל שלא נפלה כולה יכול להחזירה, אפילו נפלה רובה (כ"כ המג"א שם).

המשמיע קולו בתפלתו – הרי זה מקטני אמנה. המגביה קולו – הרי זה מנביאי השקר (שנאמר בהם ויקראו בקול גדול). ואם אין יכול לכוין את לבו בלחש – מותר להשמיע קולו (ואף להגביה קולו במקום הצורך. ראשונים), ביחיד אבל לא בצבור – משום טרדת המתפללים.

דעת הרבה פוסקים שלכתחילה מצוה על המתפלל להשמיע לאזניו, ובלבד שלא ישמעוהו אחרים. ויש סוברים שאפילו לאזנו לא ישמיע, וכן דעת כמה מן המקובלים.

דף כה

- מב. א. שכח ונכנס לבית הכסא כשהוא לבוש תפלין – מה יעשה?
ב. צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא – האם מותר לו לקרות קריאת שמע?